

Seksološke studije: istina ili prijevara?

Danijela Blažeka*

Sažetak

Kao jedan od temeljnih razloga za uvođenje programa spolnoga odgoja u škole u Republici Hrvatskoj navodi se podatak o prosječnoj dobi ulaska u spolni odnos od 17 godina. Izvor toga podatka tri su seksološke studije kojima se bavi ovaj rad. Nakon njihove detaljne analize utvrđuje se da je podatak o prosječnoj dobi stupanja u spolne odnose u Hrvatskoj od 17 godina netočan, tj. dokazuje se da je ona viša. U radu se također dokazuje da su i metodologija i vjerodostojnost tih triju studija vrlo upitne. Zaključuje se da je istraživačima koji su autori studija cilj bio pod svaku cijenu promijeniti društvene norme na području seksualnosti u Hrvatskoj.

Ključne riječi; metodologija i vjerodostojnost seksoloških istraživanja, anketa, prosječna dob stupanja u prvi spolni odnos, Hrvatska

Uvod

Prvo je i najvažnije obilježje znanosti objektivnost. Znanstvenik je onaj koji prije svega objektivno razmišlja, a njegovi znanstveni zaključci rezultat su objektivnoga, preciznoga i provjerljivog prikupljanja i vrednovanja iskustvenih činjenica. Tako bi trebalo biti i tako većina ljudi misli da jest. Međutim, to nije uvijek tako. I znanstvenici su ljudi. Imaju svoje nazore, predrasude, ciljeve, osobne interese i nisu nužno moralne osobe, iako su moralnost i poštenje prve osobine koje bi znanstvenik trebao imati. Upravo zato odnos prema znanosti mora biti kritički, inače, kao što kaže V. Vukoja¹, upada se u jednu vrstu »sekularističke kvazireligije kojoj je etiketa 'znanost' predmet slijepoga obožavanja«.

Da bi se istraživanje moglo nazvati znanstvenim, mora biti provedeno metodološki dosljedno, a ne iz ideoloških razloga ili s ciljem da rezultati istraživanja pod svaku cijenu potvrde ono što osoba koja ih provodi (ili tvrdi da ih provodi) želi da potvrde. Također, istraživanja koja su znanstvenicima nužna za karijeru netko mora i platiti. Ako to čine velike tvrtke kojima je cilj profit,

* Danijela Blažeka, dipl. ing. E-pošta: danijela.blazeka@gmail.com

1 Vida Vukoja: Na djelu je društveni inženjering za seksualizaciju bez ograda, *Glas Koncila*, 3 (2013) 20.1.2013. 4–5.

čine to s određenim namjerama. Ponekad je dobro zapitati se tko plaća neko istraživanje čiji se rezultati objavljuju u novinama. Seksološka istraživanja plaća uglavnom farmaceutska industrija (prema izjavi seksologa A. Štulhofera u emisiji *Nu2*) koja svoj profit ne ostvaruje na zdravima, već na bolesnima. Postavlja se pitanje: S kojim ih ciljevima ta industrija plaća? Čemu služe zaključci koje ta istraživanja već desetljećima serviraju kao »nepobitne znanstvene činjenice« iako svima njima nedostaje jedno od najvažnijih znanstvenih obilježja: provjerljivost?

J. Reisman kroz svoja je predavanja pokazala kako su knjige A. Kinseyja, a potom i radovi drugih seksologa, kao posljedicu imali velike društvene promjene u SAD-u i u svijetu. Slika bijelih vjenčanica, braka i obitelji najednom je pokazana kao lažna i umjesto nje ponudene su nove norme: norme »slobodnoga« zadovoljavanja nagona bez ikakvih moralnih ograda, i to kao najvažnije mjerilo čovjekove uspješnosti, pri čemu je jedino važno »štititi se«. Činjenica je da su te nove norme utjecale na društvo. No pitanje je jesu li ga promijenile onoliko koliko sljedbenici Kinseyjevih ideja žele uvjeriti da jesu (s ciljem dodatnoga nametanja tih normi). U emisiji *Nu2* A. Štulhofer rekao je kako mu je bilo vrlo zanimljivo razgovarati s mladima u isusovačkoj gimnaziji jer su to mladi koju su odlučili čuvati svoju predbračnu čistoću i oni su, prema Štulhoferu, »prava seksualna manjina« i imaju »jako velikih teškoća da budu prihvaćeni od okoline jer ih okolina gleda k'o marsovc«. Dakle, prema njegovu mišljenju seksualna manjina nisu pripadnici LGBT skupina, već mladi koji su odlučili čuvati svoju čistoću do braka. Je li to zaista tako ili je to samo još jedna neistina koja se nameće upravo s ciljem daljnje promjene društvenoga vrijednosnog sustava?

Ove godine izašla je monografija³ Instituta za društvena istraživanja Ivo Pilar s najnovijim podacima o stavovima mladih u Hrvatskoj (istraživanje provedeno CAPI metodom). Jedna od tablica toga istraživanja pokazuje da čak 23,3% mladih smatra čuvanje predbračne čistoće bitnim za oba spola. 19,4% odbilo je odgovoriti (na pitanja o spolnosti u pravilu odbijaju odgovoriti osobe konzervativnijih stavova), 3% smatra da je to bitno za djevojke, a 37% zaokružilo je odgovor da je to koncept koji više nije moderan (što ne znači da su izjavili da ga sami odbijaju). Samo 16% mladih izjasnilo se da je riječ o opterećenju za mlade. Može se zaključiti da visok postotak mladih podupire čuvanje predbračne čistoće, a 23,3% izričito se izjasnilo za to, i to za oba spola (zanimljivo je uočiti u tom najnovijem istraživanju da je prema njemu više od 60% mladih protiv zakonom dozvoljenoga pobačaja). Stoga Štulhoferova tvrdnja da su mladi koji žele sačuvati svoju predbračnu čistoću »prava seksualna manjina« nije istinita, iako je on izgovara s autoritetom znanstvenika. Riječ je o propagandi osobe liberalnih⁴

2 *Nedjeljom u 2*, (HRT 1, 30. prosinca 2012.) http://www.hrt.hr/index.php?id=en&tx_ttnews%5Bcat%5D=186&cHash=0432f339cb (preuzeto 5. siječnja 2013.).

3 Vlasta Ilišin i sur.: *Mladi u vremenu krize*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2013.

4 Nazivak *liberalan*, kada se rabi u akademskoj literaturi društvenoga područja, označava političko-svjetonazorsku opredjeljenost kojoj je preka nazivak *konzervativan*. U tom smislu, ovdje se rabi u tom značenju. Ograđujem se pritom od općega značenja te riječi koja u hrvatskome jeziku glasi *slobodan* jer je takozvano slobodno spolno ponašanje sve samo ne zaista slobodno: riječ je

nazora, seksologa — o neistini zaogrnutoj u nedodirljivu, ali u ovom slučaju kriotvorenu aureolu znanosti.

Ima još neistina koje se nameću kao znanost. Jedna je od njih, često ponavljana, kako je u Hrvatskoj prosječna dob u kojoj se mladi upuštaju u prvi spolni odnos 17 godina. Taj podatak, na koji se pobornici uvođenja spolnoga odgoja u škole pozivaju kao na jak argument, dolazi iz triju istraživanja koja su provedena Republici Hrvatskoj. Analiza tih triju istraživanja pokazat će koliko je taj podatak vjerodostojan.

1. Analiza istraživanja: Ivan Landripet, Sandra Šević, Drago Car, Valerio Baćak, Maja Mamula, Aleksandar Štulhofer: Promjene u seksualnosti mladih? Rezultati istraživanja novoupisanih studenata Sveučilišta u Zagrebu, *Društvena istraživanja*, Vol.19 No.6 (110) prosinac 2010, 995–1014.

1.1. Rad se temelji na trima ispitivanjima studenata prve godine fakulteta (brucošima prosječne dobi od 19 godina) upisanih 1998., 2003. i 2008. Nisu, dakle, u pitanju svi mladi u Hrvatskoj, već samo studenti, i to u Zagrebu. Ispitivanje je obuhvatilo 31 sveučilišnu jedinicu, a njime je obuhvaćeno:

1998. — 1355 studenata (8% brucoša)

2003. — 537 studenata (4% brucoša),

2008. — 775 studenata (5% brucoša)

Kroz sva tri ispitivanja utvrđeno je da je prosječna dob u kojoj su ispitanici ulazili u prvi spolni odnos oko 17 godina. Međutim, to je upitno.

1.2. Treba prvo reći da je upitan način izbora ispitanika. Prema onome što piše u studiji, svaki je put izabirana cjelina, tj. jedna cijela studijska grupa. Pitanje je, prije svega, koliko je jedna takva skupina reprezentativna za cijeli fakultet. Kao drugo, pitanje je što je bilo s onim studentima iz te odabrane skupine koji nisu htjeli sudjelovati u anketi i koliko ih je bilo. Naime, u svakoj anketi određen postotak osoba kojima se pristupilo s ciljem anketiranja odbit će anketu i visina toga postotka i te kako utječe na vjerodostojnost rezultata anketiranja. U ovoj studiji nema podataka o postotku studenata koji su odbili sudjelovati u svakome od tih triju istraživanja. Kao treće, spominje se da su upitnici koji su bili popunjeni manje od 90% isključeni iz analize, ali ne navodi se koliki je bio postotak takvih upitnika, iako i neispunjavanje upitnika do kraja predstavlja oblik odbijanja sudjelovanja u anketiranju i trebao bi biti pribrojen postotku onih koji su u početku odbili sudjelovati u anketi. Kao četvrto, upitna je sama metoda grupnoga anketiranja skupine mladih koji se međusobno poznaju jer kod takva anketiranja uvijek postoji potreba pojedinaca u skupini da iznesu lažne, pretjera-

o prihvaćanju onoga što se medijski nameće kao poželjno i ispravno te što mnogi prihvaćaju bez pravoga promišljanja i potom ostaju zarobljeni vlastitim pogrešnim odlukama i djelima koja su uslijedila te, još više, neizbježnim i trajnim posljedicama tih odluka i djela. Ono što se ljudima nudi pod pojmom *slobode* (*liberalnosti*) zapravo su uze grijeha koje će im u pravilu oduzeti pravu slobodu promišljanja, odlučivanja i ponašanja. Stoga to nije sloboda već ropstvo.

ne podatke o svome ponašanju, tj. da se »naprave važni« u blizini svojih kolega ili jednostavno našale i napišu koješta, pogotovo u uvjetima kad ih se izborom cijele studijske grupe za anketiranje na izvjestan način natjeralo da na anketiranje pristanu (da ne bi ispali oni koji se izdvajaju iz skupine) i kad k tome već iz medija znaju kakvi se podatci od njih očekuju (što raspuštenije ponašanje).⁵ Kao peto, posebna je problematičnost ovih istraživanja u tome što se broj ispitanika smanjivao ako bi ih u izabranoj studijskoj grupi bilo previše (nije rečeno kako je to učinjeno — možda tako što su odbacivani oni koji su u startu izrazili nespремnost da u njoj sudjeluju, a to su obično osobe konzervativnijih stavova čime se izgubilo na reprezentativnosti uzorka) ili povećavao ako ih je u studijskoj grupi bilo premalo za kvotu fakulteta (time što su se dodatno ispitivali studenti za koje iz studije nije jasno kako su za to odabrani — vjerojatno na bazi dobrovoljnosti, a ona je znatno izglednija za ispitanike liberalnih nazora i opet narušava reprezentativnost uzorka). Već ovi razlozi dovoljni su da se posumnja u rezultate ovih triju istraživanja.

1.3. U studiji se pojavljuje podatak da je na izričito pitanje: »Jeste li imali seksualni kontakt s osobom istog spola?« u ispitivanju napravljenom 2008. čak 20,9% brucešica potvrdilo takvo iskustvo (a mladića 6,1%). U ispitivanju iz 2003. taj je postotak znatno viši: 27,8% brucešica izjavilo je da je imalo »seksualni kontakt s osobom istog spola« (a mladića 14,1%). Taj je postotak toliko nevjerovatan da je čak A. Štulhofer⁶ osjetio potrebu ograditi se od njega objašnjenjem da u ispitivanju nije bilo specificirano o kojoj je vrsti »seksualnog iskustva« riječ pa da su možda bruceši mislili i na zagrljaj ili poljubac. Pitanje je, međutim, prilično jasno, a kako je riječ o osjetljivoj temi teško je povjerovati da su neki mladić ili djevojka prijateljski zagrljaj »prijavili« kao »seksualni kontakt s osobom istog spola«. Može se stoga jedino zaključiti da postoje vrlo opravdani razlozi da se posumnja i u druge odgovore dotičnih ispitivanih skupina (koje su očigledno izrazito liberalnih nazora, pa čak i specifičnih za određene manjinske društvene seksualne skupine ili je pak riječ o namjernom pretjerivanju mladih u tom smislu) i da one nikako ne mogu biti reprezentativne za cijelu populaciju bruceša na Sveučilištu u Zagrebu.

1.4. Ono, međutim, što se spominje samo u bilješkama ove studije činjenica je da je prosječna dob od 17 godina pri ulasku u prvi spolni odnos dobivena samo na temelju izjava studenata koji su u trenutku ispitivanja imali spolno iskustvo.⁷

5 U osnovnoj školi koju su pohađala moja djeca svojevremeno se ispunjavala anketa kojom su se ispitivala rizična ponašanja mladih. Najbolji prijatelj moga sina, inače dijete uzorna ponašanja, u toj je anketi »iz štosa« zaokružio sve redom najgore primjere ponašanja: da se redovito opija, da ima iskustva s drogom, da već ima spolne odnose... To je normalna reakcija mladih na takva istraživanja. Problem je što se takvim rezultatima poslije barata kao apsolutno vjerodostojnim pokazateljima ponašanja djece, iako oni to nisu.

6 Autori studije od toga su se podatka ogradili već u samoj studiji. Naknadno je tu ogradu A. Štulhofer sâm ponovio u već spomenutoj emisiji *Nu2*.

7 »Ovdje valja podsjetiti na to kako je 17 godina medijan dobi pri prvome snošaju u populaciji u kojoj otprilike jedna trećina mladića i djevojaka još nije imala seksualni odnos. Kad bismo vrijed-

Studenti koji ga nisu imali nisu uzeti u obzir⁸, a broj tih studenata daleko je od zanemarivoga. 1998. takvih je bilo 44% (tj. gotovo polovica ispitanika nije imala spolno iskustvo). 2003. takvih je bilo 41%. 2008. takvih je bilo 31% (gotovo trećina). Stoga, jasno je da je podatak o prosječnoj dobi stupanja u prvi spolni odnos mladih od 17 godina netočan (čak i ako se rezultati istraživanja prihvate kao vjerodostojni) i da je ta prosječna dob mnogo viša od 17 godina — dobi koja se navodi u ovoj studiji kao prosječna pri prvome spolnom odnosu (tzv. medijan) i koja se spominje u medijima općenito kao prosječna dob pri prvome spolnom odnosu mladih u Hrvatskoj.

2. Analiza istraživanja: Aleksandar Štulhofer i sur.: *HIV/AIDS i mladi — Hrvatska 2005., informiranost o hiv/aidisu, stavovi i seksualno ponašanje u nacionalnom uzorku mladeži (18–24)*, Zagreb 2006.

2.1. Za potrebe ovoga istraživanja Hrvatska je podijeljena u šest regija, u svakoj od njih odabrano je metodom sistematskoga slučajnoga izbora jedno naselje, u njemu se slučajnim izborom pristupalo kućanstvima koja će se ispitivati. Kućanstva čiji član nije bila osoba između 18–24 godine nisu se uzimala u evidenciju. Ukupno se u cijeloj Hrvatskoj ovim nasumičnim izborom pristupilo 1736 kućanstava koja su imala člana ciljne skupine. Ako je taj član kao student privremeno boravio u nekom drugom mjestu, umjesto njega anketirana je osoba iz toga privremenog mjesta boravka odabrana slučajnim izborom među populacijom mladih u dobi od 18–24 godine koji su u tom mjestu bili na privremenome boravku. Ako je spomenuti član u trenutku anketiranja bio samo trenutno odsutan, zamjena se nije radila, već se bilježilo da je odsutan. U zaključku je utvrđeno da je prosječna dob stupanja u prvi spolni odnos ciljne skupine malo viša od 17 godina (17,4).

Istraživanje, međutim, ima (najmanje) šest točaka koje dovode pod znak pitanja njegovu vjerodostojnost:

2.2 Anketa je provedena u ukupno 63,6% kućanstava (tj. u ukupno 1104 kućanstva — 11 je obrazaca naknadno odbačeno). U 36,4% kućanstava (632 kućanstva) nije provedena, i to zato što u nešto više od pola tih kućanstva nije bilo nazočan ispitanik (356 ispitanika — 20,5% od ukupnoga broja ispitanika), dok su u ostalim slučajevima ispitanici odbili anketiranje (276 ispitanika ili 20% od kontaktiranoga broja ispitanika). Ipak, u studiji je zaključeno da je samo 5% kontaktiranih ispitanika odbilo anketiranje. Naime, kao odbijanje sudjelovanja

nost medijana u istoj populaciji računali nakon što su svi ili gotovo svi postali seksualno aktivni, ona bi nužno bila veća.« (str. 1010.) Ivan Landripet i sur.: Promjene u seksualnosti mladih? Rezultati istraživanja novoupisanih studenata Sveučilišta u Zagrebu, *Društvena istraživanja*, Vol.19 No.6 (110) prosinac 2010., 995–1014.

8 Primjerice, da su četiri studenta od 1000 ispitanih imala spolni odnos sa 14 godina, a svi ostali bili nevini u trenutku anketiranja, ova bi studija izračunala da je prosječna dob ulaska u spolni odnos mladih u Hrvatskoj 14 godina, a tek bi se u bilješci spomenulo da podatci o 99,6% studenata nisu mogli biti uzeti u obzir jer su svi u trenutku anketiranja bili nevini.

u anketi priznaje se samo izričit odgovor ispitanika da odbija sudjelovati u njoj »zbog neugodne teme«, dok se svi ostali odgovori kojima se odbija sudjelovanje u anketi (poput »nemam vremena« ili »ne zanima me«) ne priznaju kao odbijanje sudjelovanja u anketi.

Inzistiranje na tome da je samo 5% kontaktiranih ispitanika odbilo anketiranje zbog teme nije nimalo slučajno jer anketiranje ove vrste obično odbijaju osobe konzervativnijih stavova, što znači da ostaje liberalniji uzorak ispitanika od reprezentativnoga.⁹ 5% osoba koje su odbile anketiranje ne može presudno kompromitirati rezultat istraživanja, ali 20% kontaktiranih ispitanika ima sasvim drugo značenje za studiju. No veliko je pitanje koliko je to inzistiranje utemeljeno, s obzirom na to da je većini osoba anketaru na vratima jednostavnije reći: »Nemam vremena« nego: »Tema mi je neugodna.« Kad se još uzme u obzir činjenica da su anketari osobama koje su odgovorile da nemaju vremena bili dužni ponuditi drugi termin anketiranja, onaj koji bi im bolje odgovarao, ovaj odgovor tim više ne stoji i očevidno je da iza njega stoje drugi razlozi za odbijanje ankete. Stoga je tvrdnja da je postotak odbijanja sudjelovanja u ovoj anketi bio 5%, a ne 20%, koliko je kontaktiranih ispitanika uistinu odbilo sudjelovati u njoj, neutemeljena.

2.3. Prevede li se ovo istraživanje iz postotaka na jednostavne i vrlo ugrubo zaokružene brojke, dolazi se do sljedećega: Na svakih šest kućanstava u kojima je živio član od 18–24 godine, u nešto manje od četiri slučaja anketiranje je uspjelo, u nešto više od jednoga slučaja taj je član u tom trenutku bio izvan kuće, a u jednom je slučaju odbio anketiranje. Treba se zapitati: koliko je realno da će se mlad čovjek u dobi od 18–24 godine u čak četiri od pet slučajeva zateći kod kuće u trenutku kad anketar pokuca na vrata? Mladi ljudi te dobi studiraju ili rade ili su vani s društvom ili se bave sportom — u svakom slučaju, uglavnom nisu kod kuće. Kad bi bilo tko išao nasumično kucati po vratima susjeda za koje zna da imaju djecu te dobi, većinu njih ne bi zatekao kod kuće. Pa ipak, ova anketa uvjера da su u trenutku anketiranja ti mladi ljudi bili kod kuće, i to čak u 79,5% od 1736 kućanstava...? Što su svi ti mladi ljudi radili kod kuće? Je li anketa možda bila najavljena? U tom slučaju, broju onih koji su odbili sudjelovati u njoj mora se pribrojati i one koji su otišli iz kuće jer je i to odbijanje sudjelovanja, a to znači da se postotak onih koji su odbili sudjelovati penje na visokih 36,4% i da je uzorak ispitanih sve samo ne reprezentativan. Ako anketa nije bila najavljena (a iz studije se može zaključiti da nije bila jer se vidi da su anketari morali na vratima objašnjavati o čemu je u anketi riječ), odakle tako visok postotak mladih koji su se u trenutku anketiranja zatekli kod kuće u tako velikome broju kućanstava? To je druga upitna točka ovoga istraživanja.

9 »Dokazi upućuju na to da volonteri koji sudjeluju u seksološkim istraživanjima imaju popustljivije stavove o seksualnosti i veće seksualno iskustvo od onih koji odbijaju sudjelovati u tim istraživanjima; primjerice, češće masturbiraju i u životu su imali više seksualnih partnera. (Bogaert, 1996; Morokoff, 1986; Strassberg & Lowe, 1995; Wiederman i sur., 1994).« Janet Hyde i sur.: *Understanding Human Sexuality*, 2009., 51.

2.4. U kućanstvima je, dakle, u trenutku anketiranja zatečeno 1380 ispitanika (79,5%). Od toga broja odbilo je sudjelovati njih 276, tj. 20% kontaktiranih ispitanika. To znači da su na svakih pet u kućanstvu zatečenih mladih osoba čak četiri pristale na anketiranje. To je vrlo visok postotak suradnje. Koliko je realan? Treba zamisliti istraživanje u kojem bi se krenulo od ulaza do ulaza i na vratima kućanstava u kojima bi se zateklo osobu od 18–24 godine objasnilo da se istražuje poznavanje HIV-a i AIDS-a te seksualna iskustva i navike ispitanika u upitniku koji nije kratak (u anketi piše da mu je trajanje od 30 do 40 minuta, ali čini se da za davanje odgovora na sva ona pitanja — anketa je priložena uz studiju — realno treba sigurno više od sat vremena), koliko bi se mladih doista odazvalo na nju? Četvero od njih pet? I to pred drugim ukućanima (roditeljima i braćom), jer teško da su sve te mlade ljude anketari zatekli same? U to je vrlo teško povjerovati. Neke strane studije u kojima se istražuje postotak pristajanja ljudi općenito na anketiranje govore da je taj postotak malen te da je u drastičnome padu posljednjih petnaestak godina. To se najbolje vidi iz sljedeće tablice o odzivu na telefonska istraživanja od 1997. do 2012. godine u SAD-u¹⁰:

Istraživanja se suočavaju sa sve većim teškoćama u dopiranju do potencijalnih ispitanika i njihovom uvjeravanju da pristanu na anketiranje

	1997 %	2000 %	2003 %	2006 %	2009 %	2012 %
Stopa kontaktiranih (postotak kućanstava u kojima je zatečena odrasla osoba)	90	77	79	73	72	62
Stopa suradnje (postotak kućanstava koja su ispunila anketu od svih kontaktiranih kućanstava)	43	40	34	31	21	14
Stopa odaziva (postotak kućanstava iz uzorka koja su ispunila anketu)	36	28	25	21	15	9

PEW istraživački centar 2012, Istraživanje metodologije

Stope se izračunavaju prema standardiziranim definicijama Američkog udruženja za istraživanje javnog mnijenja (AAPOR) za CON2 (stopa kontaktiranih), COOP3 (stopa suradnje) i RRR3 (stopa odaziva). Stope su tipične za istraživanja provedena u svakoj godini.

---

10 »Postaje sve teže kontaktirati potencijalne ispitanike i uvjeriti ih da sudjeluju u istraživanju. Postotak kućanstava u uzorku u kojima je uspješno provedena anketa — tj. stopa odziva — dramatično je pao. U *Pew Research*, stopa odziva u tipičnoj telefonskoj anketi bila je 36% 1997. godine, a danas je samo 9%. Opći pad stope odziva vidljiv je u gotovo svim vrstama istraživanja, kako u Sjedinjenim Američkim Državama, tako i u inozemstvu. Istovremeno, potrebni su sve veći napori i troškovi da bi se postigle čak i te današnje smanjene stope odziva. Ti izazovi naveli su mnoge da se zapitaju pružaju li ankete i dalje točne i nepristrane informacije.« *Pew Research Center for the People and the Press: Assessing the Representativeness of Public Opinion Surveys*, <http://www.people-press.org/2012/05/15/assessing-the-representativeness-of-public-opinion-surveys/> 15.5.2012. (preuzeto 31.1. 2013.).

Kako se ovo istraživanje ipak provodilo u Hrvatskoj, a ne u SAD–u, i kako je bila riječ o anketiranju pri kojem su anketari osobno dolazili na vrata kućanstava, a ne o telefonskome anketiranju, trebalo je pogledati kakva su iskustva s odzivom na takvu vrstu anketiranja u Hrvatskoj. Konkretni podatci o tome pronađeni su u rezultatima istraživanja Jelene Šoše i Gorana Milasa: *Zalupljena vrata: Empirijska analiza iskazanih razloga odbijanja ankete, Društvena istraživanja*, Vol. 17 No. 4–5 (96–97) listopad 2008., 723–746. Autori su pokusno proveli anketiranje na 3351 adresi. Rezultati istraživanja su sljedeći:

- u 1846 kućanstava (55% od ukupnoga broja kućanstava) nije ostvaren kontakt
- u 1505 kućanstava (45% od ukupnog broja kućanstava) anketar je zatekao potencijalnoga ispitanika i ponudio mu anketiranje (ako se taj postotak usporedi s podatkom o 79,5% potencijalnih ispitanika za koje Štulhofer i suradnici u svojoj studiji tvrde da su ih zatekli u kućanstvu, nesrazmjer je očevidan)
- u 1212 kućanstava u kojima je pronađen potencijalni ispitanik, ispitanik je odbio anketiranje
- u samo 293 kućanstva (od 1505 u kojima je zatečen potencijalni ispitanik) tj. u samo 19,5% kućanstava ispitanik je prihvatio anketiranje.

To znači da je od ukupnoga broja kućanstava u kojima je zatečen potencijalni ispitanik na anketiranje pristala (ugrubo) tek svaka peta osoba. To znači i da je postotak odbijanja anketiranja prema ovome znanstvenom istraživanju provedenom baš u Hrvatskoj iznosio čak 80,5%!

Pritom se mora naglasiti da je u mnogim studijama koje se bave odbijanjem odziva na anketiranje posebno upozoreno na osjetljivost tema koje se bave seksualnošću. Postavlja se stoga opravdano pitanje: Kako je moguće da sva istraživanja odziva općenito na ankete upozoravaju na vrlo malen postotak odziva i na to da one više ne mogu dati prave podatke mišljenja populacije, s time da se dodatno upozorava na još veću problematičnost istraživanja vezanih uz seksualnost¹¹, a ipak autori ove studije koja se bavi upravo osjetljivim pitanjima vezanim uz seksualnost tvrde da su imali stopu suradnje od čak 80% ispitanika (pri čemu uistinu priznaju odbijanje suradnje od samo 5%)?

Činjenica je, međutim, da čak i najblagonaklonjenija studija¹² (i to iz 2000. godine — u međuvremenu je općenito postotak sudjelovanja u anketama znat-

11 »Zbog osjetljive prirode teme istraživanja, neki ljudi odbijaju sudjelovati u seksološkim istraživanjima. Na primjer, u istraživanju koje je sponzorirala zaklada Playboy (Hunt, 1974) od ukupnoga broja ljudi zamoljenih za sudjelovanje samo 20% to je i prihvatilo.« William Griffitt — Elaine Hatfield: *Human sexual behavior*, 1985.

12 »Postizanje dobre stope odziva u seksološkim anketama presudno je za bolju reprezentativnost ankete i smanjenje njezine pristranosti (vidi dolje). Dobivanje reprezentativnoga uzorka povećava mogućnost stvaranja općih zaključaka o populaciji, tj. povećava mogućnost izvlačenja općih zaključaka iz rezultata ankete. Općenito, između 25–35% ljudi odbija sudjelovati u telefonskim anketama ili onima provedenima u izravnome kontaktu, koje su namijenjene istraživanju seksualnih stavova i načina života ispitanika. [...] Pristranost istraživanja rezultat je pogrešaka koje proizlaze iz sustavnih razlika u karakteristikama (npr. seksualno ponašanje) između onih koji

no opao) koja je o tome pronađena kaže da je postotak odbijanja sudjelovanja u ovakvim istraživanjima 25%–35%. Također, kaže da je postotak sudjelovanja u anketi od 80% vrlo teško postići, čak i u dobro pripremljenim istraživanjima.

Danas postoje i takva istraživanja u kojima se postiže visok postotak (oko 80% ili više) odziva. Međutim, riječ je o velikim (u pravilu državnim) istraživanjima kojima se pristupa vrlo ozbiljno i sa znatnim financijskim sredstvima. Za ankete se izabiru isključivo osobe koje u anketiranju imaju višegodišnje iskustvo i koje su dodatno probrane po tome što imaju viši postotak odziva od drugih anketara. One prolaze kroz temeljite pripreme za anketiranje, anketiranje se najavljuje (najčešće pismeno) izabranim kućanstvima i ispitanicima se nudi neka vrsta kompenzacije (novčani iznos ili manji dar) kojom ih se nastoji nagovoriti na pristajanje na anketiranje. One, koji su ipak odbili anketiranje, posjećuje se i na pristajanje na anketiranje nagovara još nekoliko puta (do čak ukupno pet puta) upravo s ciljem postizanja što većega odziva na anketiranje i to makar i sa skraćenim upitnikom. Sve to zahtijeva mnogo vremena i visoke troškove anketiranja (troškovi kompenzacije ispitanicima plus putni troškovi i troškovi satnice visoko profesionalnih anketara), ali time se postiže željeni visok postotak odziva. Upravo te mjere za smanjivanje odbijanja sudjelovanja u istraživanjima predložila je i Vesna Lamza Posavec u svojoj studiji iz 1997. godine u kojoj je analizirala problem odbijanja sudjelovanja u istraživanjima.¹³ Međutim, odmah i napominje kako te mjere zahtijevaju mnogo više napora, vremena i financijskih sredstava.

Ovo istraživanje, međutim, provodile su osobe koje su obučavane pola dana, vjerojatno s vrlo ograničenim budžetom. Stoga je odziv od 80% kontaktiranih ispitanika na ovo osjetljivo anketiranje jednostavno nevjerojatan. Još je nevjerojatnija tvrdnja da je postotak odbijanja sudjelovanja u anketi samo 5%, koliko priznaju autori studije. To je treća upitna točka ovoga istraživanja.

2.5. Postavlja se pitanje zašto je autorima ove studije bilo toliko važno da postotak onih koji su odbili sudjelovati u istraživanju prikažu što manjim, toliko da broj onih za koje priznaju da su odbili sudjelovati (20% njih), a za koji je već pokazano da je nevjerojatan, dodatno smanjuju na samo 5%? Odgovor na to pitanje vjerojatno leži u činjenici da je takav odziv autorima potreban da bi anketa imala kakvu–takvu vjerodostojnost. Naime, za razliku od anketa o prašcima za pranje rublja u kojima i nije toliko važno koliko je ljudi odbilo sudjelovati, kod seksoloških anketa postotak onih koji odbijaju anketiranje vrlo je važan zato što anketiranje u pravilu odbijaju ljudi konzervativnih stavova. To znači da anketu prihvaćaju ispitanici mahom liberalnih stavova te da rezultati ankete u kojoj je

pričaju sudjelovati u istraživanju i onih koji to odbijaju. Čak i u dobro pripremljenim istraživanjima, postizanje stope odziva više od 80% može biti teško...» K. Fenton i dr.: Measuring sexual behaviour: methodological challenges in survey research, *Sexually Transmitted Infections*, Vol. 77, April 2001., 84–92.

13 Vesna Lamza Posavec: Odbijanje ankete u istraživanjima javnog mnijenja, *Društvena istraživanja*, Vol. 6 No. 6 (32), listopad 1997, 747–772.

velik postotak ljudi odbio sudjelovati ne govore ništa o društvu u cjelini i da je anketa neuporabiva.

Postoje, inače, istraživanja koja se bave isključivo analizom osoba koje su odbile sudjelovanje u seksološkim istraživanjima i njihovom usporedbom s onima koji su sudjelovali.¹⁴ Sva ta istraživanja potvrđuju općenito konzervativnije (ne samo u spolnome smislu) stavove osoba koje odbijaju sudjelovanje.

Stoga nije nevažna razlika između 20% i 5% onih koji su obili sudjelovati u ovoj anketi — čak i ako se zanemare sve ostale upitne točke ovoga istraživanja i ovi se postotci prihvate kao vjerodostojni.

2.6. U slučajevima da je član kućanstva u dobi od 18–24 godine imao privremeno boravište zbog studija u nekome drugom gradu, umjesto njega anketirana je neka osoba iz toga privremenog mjesta boravka (iz populacije mladih od 18–24 godine na privremenome boravku u tome mjestu, bilo u domu bilo u privatnome smještaju). Ne govori se, međutim, kako je ta zamjenska osoba izabrana (ni koliko ih je odbilo sudjelovati). Može se samo pretpostaviti da je ispitivač jednostavno zamolio nekog svoga prijatelja ili kojega drugog dobrovoljca da ispuni upitnik. Time se opet upada u zamku dobrovoljnih ispitanika koji su uvijek liberalnijih spolnih nazora, što nužno kompromitira uzorak ispitanika. Također, nema podataka kolik je postotak ispitanika tako zamijenjen. To je peta upitna točka ovoga istraživanja.

2.7. Od svih mladih ljudi (18–24) anketiranih ovom anketom (a riječ je o 63% od ukupnoga broja ispitanika tj. o ukupno 1093 osobe s obzirom na to da je 11 obrazaca odbačeno), 84,4% njih izjavilo je da je imalo spolno iskustvo. To znači da ga 15,6% nije imalo. Postavlja se pitanje: Na temelju kojih je onda podataka dobivena prosječna dob od 17 godina (točnije: 17,4) pri ulasku u prvi spolni odnos? Ovdje o tome nema bilješki, ali može se pretpostaviti da je nositelj studije (A. Štulhofer) i ovdje, kao i u istraživanju provedenom nad studentima, jednostavno tu brojku dobio na temelju podataka samo onih ispitanika koji su imali spolni odnos. Da su se mogli uzeti i podatci od 15,6% ispitanika koji u trenutku anketiranja još nisu imali spolni odnos (a u dobi su od 18–24 godine) i koji su stoga izostavljeni iz izračuna, ta bi prosječna dob bila viša. To je šesta sporna točka ovoga istraživanja.

Kad se sve sporne točke uzmu u obzir, dolazi se do zaključka da je istraživanje vrlo upitne vjerodostojnosti. Čak i ako se prvih pet spornih točaka u potpunosti zanemari i ovo istraživanje prihvati kao vjerodostojno, prosječna dob ulaska u prvi spolni odnos dokazano je viša od 17,4 godina.

Pritom treba nešto napomenuti: pri istraživanju se pristupalo populaciji mladih ljudi u dobi od 18–24 godine, ali nigdje u ovoj studiji nije navedeno koliko je

14 Detaljnim istraživanjem razlika između ljudi koji odbijaju sudjelovanje u ovakvim anketama i onih koji pristaju na njih bavi se studija: Michael P. Dunne i dr.: Participation Bias in a Sexuality Survey: Psychological and Behavioural Characteristics of Responders and Non-Responders, *International Journal of Epidemiology*, 1997. 844–854.

od tih mladih ljudi bilo u braku. Spolno iskustvo osoba u braku nije za procjenu morala mladih isto što i spolno iskustvo osoba izvan braka.

3. Analiza istraživanja: Dean Ajduković, Marina Ajduković, Radmila Prišlin: *AIDS i mladi, psihosocijalne dimenzije*, Zagreb 1991.

3.1. Istraživanje je provedeno na 2655 ispitanika u dobi od 15 do 30 godina. Prikupljanje podataka obavili su psiholozi (autori istraživanja i njihovi kolege) u 18 gradova Republike Hrvatske; u srednjim školama, na fakultetima i u poduzecima u razdoblju od kraja svibnja do srpnja 1989. godine. U tom istraživanju došlo se (između ostalog) do zaključka da mladi u Hrvatskoj prosječno stupaju u prvi spolni odnos sa 17,5 godina.

3.2. U studiji se na čitavome nizu mjesta ne podudaraju osnovni brojevi u tablicama, tako da ju nije moguće ozbiljno analizirati, ali se zato može opravdano postaviti pitanje njezine znanstvenosti (kao i kvalitete rada recenzenata koji su je pregledali). U vezi s tim nepodudarnostima poslala sam profesoru Deanu Ajdukoviću elektronsko pismo s konkretnim pitanjima i molbom da ih, kao jedan od autora studije, razjasni. Nisam dobila odgovor. O čemu je, dakle, riječ?

3.3. U studiji je navedeno da je ispitano ukupno 2655 ispitanika. Već u prvoj tablici (2–1) na str. 40, u kojoj se navode obilježja ispitanika (spol, dob, njihova socioekonomska te demografska obilježja) navodi se da je ispitanika muškoga spola bilo 1247, a ženskoga 1402. Jednostavnim zbrajanjem tih dviju brojki dobiva se broj ispitanika 2649. Gdje je nestala razlika do 2655 ispitanika koji se navode samo koji redak iznad te tablice? Na samome početku brojke se ne poklapaju. Šest osoba nedostaje. Možda je riječ o tome da šest osoba nije ni muškoga ni ženskoga spola? Međutim, u tom slučaju u tablici bi se morala nalaziti treća skupina — bespolnih ispitanika, ukupno njih šest. Takve treće skupine nema.

Iduća je stavka u istoj tablici podjela ispitanika po dobi. Ispitanika od 15 do 19 godina bilo je 1139. Od 20 do 24 godine bilo ih je 998. Od 25–30 bilo je 510. Jednostavnim zbrajanjem ovih triju skupina dobiva se brojka 2647. Dakle, ne 2649 koliko je redak više nabrojeno ispitanika muškoga i ženskoga spola (dvoje nedostaje) niti 2655, koliko je u studiji navedeno da je ispitanika bilo.

U idućoj stavci iste tablice navodi se obrazovni status ispitanika. Osnovno obrazovanje ima 1002 ispitanika, srednje 1289 a visoko 363. Zbroj ovih triju kategorija daje broj 2654 tj. broj veći od zbroja ispitanika muškoga i ženskoga spola s početka tablice.

Stavka radnoga položaja ispitanika (učenik/student/zaposlen) daje ukupni broj od 2654 ispitanika. Stavka njihove raspodjele prema stupnju urbanizacije mjesta u kojem žive (velegrad/veliki grad/srednji grad/mali grad) daje ukupni broj 2655. Stavka raspodjele po hrvatskim regijama daje broj 2655, i to u tablici na čijem je početku jasno navedeno da je broj ispitanika muškoga spola 1247 a ženskoga 1402, što daje zbroj 2649. Već se po ovim podacima vidi da je riječ o istraživanju vrlo upitne vjerodostojnosti.

U nastavku se analiziraju karakteristike spolnoga ponašanja mladih. Navodi se da je od ukupno 2655 ispitanika njih 1792 imalo spolni odnos. U tablici 3–7 koja slijedi ispod tog podatka analizira se raspodjela ispitanika s obzirom na spol, dob i religioznost. Već u toj tablici koja se nalazi samo koji redak ispod podatka da je 1792 ispitanika izjavilo da je imalo spolni odnos, u stupcu u kojem se nalaze podaci za ispitanike koji su imali spolni odnos, broj je onih koji su rekli da su ga imali 1786 (umjesto 1792 — brojke koja piše samo koji redak iznad te tablice). U susjednome stupcu naveden je broj onih koji su izjavili da nisu imali spolni odnos — 866 ispitanika. Jednostavnim zbrajanjem ovih dviju brojki (1786+866) dobiva se ukupan broj ispitanika: 2652. Taj broj opet ne odgovara ukupnomu broju ispitanika na kojem se studija provodi (2655).

U idućem retku tablice navedeno je da je među onima koji su rekli da nisu imali spolni odnos bilo 290 ispitanika muškoga i 570 ženskoga spola. To bi bilo u redu da zbroj tih dvaju brojeva ne daje 860, iako prethodno jasno piše da se ukupno 866 ispitanika izjasnilo da nije imalo spolni odnos.

Sljedeći redak tablice prikazuje podjelu ispitanika prema dobi. Bilo je 354 onih koji su rekli da su imali spolni odnos u dobi od 15 do 18 godina, 941 u dobi od 19 do 24 godine i 507 u dobi od 25 do 30 godina. Kad se ove dobne kategorije zbroje, dobiva se brojka 1802. Kako je to moguće kad na vrhu toga stupca stoji da je broj ispitanika koji su rekli da su imali spolni odnos 1786? Istovremeno, zbroj ispitanika koji su izjavili da nisu imali spolni odnos po dobnim kategorijama iznosi 850, iako na vrhu stupca te iste tablice piše da je takvih bilo 866 te ako je raspodjela po spolovima redak više dala ukupno 860 takvih ispitanika. Može li se govoriti o znanstvenoj preciznosti? Ovo je tek početak potpune zbrke i neslaganja brojki koja se ponavlja iz tablice u tablicu ove studije.

U tablici 3–10 detaljnije se ispituje skupina ispitanika koji su izjavili da su imali spolni odnos. Takvih je u toj tablici odjednom 1783 (dakle, ni 1786 kako je navedeno u tablici 3–7 ni 1792 kako je navedeno na početku točke koja se bavi analiziranjem karakteristika spolnoga ponašanja mladih). Pa ipak, samo redak ispod te brojke (1783) nalazi se raspodjela ispitanika po spolovima te zbroj mladića i djevojaka odjednom daje brojku 1786. Pojavila se izgubljena trojka! Dapače, u idućem retku u kojem su ti ispitanici podijeljeni prema dobi pojavljuje ih se još troje pa zbroj po kategorijama dobi ispitanika koji su imali spolni odnos daje brojku 1789! Redak niže u kojem su ispitanici podijeljeni prema bračnome statusu (neoženjeni/oženjeni/rastavljeni) daje zbroj 1924. Zbroj kategorija prema obrazovanju roditelja daje brojku 1783. Zbroj kategorija prema obrazovanju ispitanika daje brojku 1791. Prema radnome položaju, zbroj daje brojku 1792. Prema regiji daje brojku 1674. Svi ti podaci nalaze se u istoj tablici na čijem je vrhu jasno navedeno da je takvih ispitanika ukupno 1783 te su stoga sve takve podjele morale zbrojene po kategorijama dati ni više ni manje nego točno taj broj.

Zbrka s brojevima nastavlja se. Nema smisla sve navoditi. Na primjer: u tablici 3–14 navodi se da je mladih u dobi od 25 do 30 godina koji su imali spolni odnos bilo 567, iako je u tablici 3–7, koju stranicu prije, napisano da je mladih u toj dobi (25 do 30 godina) koji su imali spolni odnos bilo 507, i tako dalje. Postavlja se

pitanje: kako je to moguće? Koliko je vjerodostojno jedno takvo istraživanje u kojem se ni osnovne brojke ne slažu?

3.4. Sâmo istraživanje tvrdi da analizira populaciju mladih u dobi od 15 do 30 godina u Republici Hrvatskoj. Činjenica je, međutim, da je istraživanje napravljeno u 18 gradova, a ne i na selu (koje je konzervativnija sredina). Činjenica je također da je provedeno u srednjim školama (među učenicima), na fakultetima (među studentima) i u poduzećima (među zaposlenima). Što je s kućanicama i nezaposlenima koji su ostali neobuhvaćeni ovom studijom (a kućanice su u pravilu udane žene koje su odabrale ostati kod kuće i brinuti o djeci — dakle žene konzervativnijih stavova)? Nigdje se ne navodi kako su ispitanici odabrani i koliko ih je odbilo sudjelovati u anketi. U srednjim školama anketa je mogla biti obavljena na razini razreda, ali na fakultetima i u poduzećima najvjerojatnije se temeljila na dobrovoljnim ispitanicima, onima koji su sami došli na jedno takvo najavljeno anketiranje. Ispitivanje već i samim time nije reprezentativno. Na tu činjenicu jasno ukazuje i podatak o prosječnoj dobi ulaska u prvi spolni odnos mladih od 17,5 godina koji istraživanje navodi, a koji je vrlo neobičan (s tim da i ovdje stoji činjenica kako je mogao biti dobiven samo na temelju onih navodnih ispitanika koji su izjavili da su imali spolni odnos — otprilike dvije trećine). 1998. godine, dakle, devet godina kasnije (tijekom kojih su stavovi ispitanika mogli postati samo liberalniji), istraživanjem na populaciji brućoša Sveučilišta u Zagrebu (u urbanoj sredini!) prosječne dobi od nepunih 19 godina izračunato je da je dob ulaska u prvi spolni odnos ispitanika 17 godina. Međutim, ta je dob dokazano bila znatno viša jer je 44% ispitanika u trenutku ispitivanja bilo nevino i njihovi podatci nisu mogli biti uzeti u obzir. Ipak, u ovoj starijoj studiji iz 1989. godine, načinjenoj među ispitanicima u dobi od 15 do 30 godina (što znači da su se tu mogli uračunati i podatci onih koji su u kasnijoj životnoj dobi imali prvi spolni odnos) i u kojoj bi se očekivali konzervativniji stavovi ispitanika, dobivena je prosječna dob ulaska u prvi spolni odnos od 17 godina. To je vrlo dvojbeno!

I u nacionalnome istraživanju mladih (18–24) iz 2005. (Štulhofer i sur.), provedenome 16 godina nakon ovoga iz 1989. godine, dokazano je da je prosječna dob ulaska u prvi spolni odnos viša od 17,4 godine koliko studija iz 2005. navodi. Prema tome, logički ostaje potpuno nejasan rezultat dobiven prema ovome istraživanju iz 1989. godine. Kad se tomu doda zbrka s brojkama i neslaganje osnovnih podataka iz toga istraživanja, iz tablice u tablicu, može se zaključiti tek da je istraživanje *AIDS i mladi* iz 1989. očigledno provedeno na nereprezentativnome uzorku koji je lažno pokazao bitno liberalnije spolno ponašanje osoba u dobi od 15 do 30 godina u Republici Hrvatskoj nego što je ono tada zaista bilo te da je sâmo istraživanje općenito vrlo loše provedeno i obrađeno. Pozivati se na njegove zaključke kao na znanstvenu činjenicu stoga je neutemeljeno.

4. *Istina ili prijevara?*

Opisane su tri studije na koje se pozivaju oni koji govore o 17 godina kao prosječnoj dobi stupanja u spolni odnos mladih u Hrvatskoj. Na temelju njih već se dva desetljeća u javnosti barata tvrdnjama da je potrebno uvođenje spolnoga odgoja u škole radi »pravodobnoga informiranja« mladih. Ovom analizom dokazano je da ta brojka nije točna — riječ je o još jednome mitu seksologa i drugih osoba liberalnih nazora. Pokazano je također da postoje jake i opravdane sumnje u vjerodostojnost tih istraživanja.¹⁵ Na žalost, stručnjaci koji se bave istraživanjem ljudske seksualnosti u pravilu su osobe vrlo liberalnih nazora kojima je cilj provesti »seksualnu revoluciju« u društvu, tj. cilj im je promjena društvenih normi¹⁶ — a ta istraživanja uglavnom plaća farmaceutska industrija koja itekako zaraduje na seksualno liberalnome ponašanju ljudi. U hrvatskome društvu, na temelju sumnjivih i dokazano netočnih podataka tzv. »znanstvenih istraživanja« te paušalnih izjava (primjerice Štulhoferove tvrdnje da su mladi koji žele čuvati svoju nevinost do braka prava seksualna manjina — a istraživanje Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar pokazalo je da značajan postotak mladih smatra da se treba spolno suzdržavati do braka), stvara se krivi dojam o moralu što nakon duljega razdoblja ponavljanja takvih neistina ostavlja trag na društvu. To je zapravo cilj Kinseyjevih sljedbenika: mijenjanje društva.

U tom svjetlu valja se upitati čemu zapravo služi podatak iz studije provedene nad brucošima Sveučilišta u Zagrebu da je 2008. godine 20,8% brucošica »imalo lezbijsko iskustvo« (a da ga je 2003. imalo 27,8% brucošica, dok je 17,1% brucoša imalo homoseksualno iskustvo) koji je LGBT zajednica jedva dočekala? Sam A. Štulhofer u svojoj studiji napomenuo je da je možda riječ o »medijski posredovanoj prezentaciji poželjnosti nekih (često simuliranih) izraza ženske spolnosti«, tj. da je riječ o »lezbijskome šiku«, ali to je podatak kojim će se ubuduće nedvojbeno baratati za potrebe postizanja nekih LGBT »prava«.

Što se tiče programa spolnoga odgoja koji se protiv volje roditelja pokušava uvesti u škole, treba reći da već godinama ginekolog D. Lepušić diljem Hrvatske održava predavanja na kojima se poziva na neka pitanja vezana uz seksualnost (koja su mu, tvrdi, na predavanjima po školama u kutiji koju je tomu namijenio ostavili učenici) kao dokazom da »učenici o spolnosti pojma nemaju« i da je zato potreban spolni odgoj u školama. Neka su od tih navodnih pitanja: »Mogu li zatrudnjeti preko telefonskog seksa?«, »Može li se spolna bolest dobiti liza-

15 Nakon svega treba se zapitati čita li itko ova istraživanja osim uskoga kruga ljudi koji se njima bave (i koji svi jedni druge štite i podržavaju se te međusobno suraduju i jedni drugima priznaju ta istraživanja kao znanstvena)? Bilo bi vrlo zanimljivo analizirati ostala istraživanja provedena na temu seksualnosti i utvrditi koliko su zaista znanstveno provedena te koliko su istiniti njihovi zaključci.

16 »Sa svojih 17 godina smatrao sam da se revolucija u društvu može pokrenuti jedino ako promijenimo klince već u vrtiću.« Aleksandar Štulhofer: Znam sve o seksu, a ipak još nemam djevojku, *Jutarnji list*, 22. 2. 2011., <http://www.jutarnji.hr/aleksandar-stulhofer-znam-sve-o-seksu-alinemat-nikoga-srest-cu-valjda-pravu-i-ostvariti-zelju-postati-tata/927147/> (preuzeto 15. siječnja 2013.).

njem znojnih nogu?«, »Masturbiram jastukom... mogu li ostati u drugom stanju?«, »Ako imam dva dečka, znači li to da moram uzimati dvije kontracepcijske pilule?«¹⁷. Navedena su pitanja takva da je u današnje doba, kad je seksualnost itekako prisutna u medijima (uključujući časopise za mlade), smiješno uopće pomisliti da su ozbiljno postavljena, pogotovo kad se uzme u obzir činjenica da se i do sada u školama na satovima biologije obrađivala čovjekova seksualnost. Pa ipak, Lepušić se na njih poziva kao na argument za uvođenje spolnoga odgoja u škole. Također, jedan je od autora spornoga 4. modula Programa zdravstvenoga odgoja.

Ovom 4. modulu roditelji su, između ostaloga, kao prigovor iznijeli činjenicu da im se uskraćuje pravo na odgoj djece jer će ih se u školi poučavati svjetonazoru suprotnomu od njihova. V. Filipović, ravnatelj Agencije za odgoj i obrazovanje, na to je izjavio da su djeca s roditeljima kod kuće nakon škole i vikendom te da će djeci u školi biti »rečene informacije«, a da im roditelji kod kuće slobodno mogu reći da se s time ne slažu te da im stoga nitko ne uskraćuje pravo na odgoj njihova djeteta. Međutim, sami autori istraživanja provedenoga nad brućošima Sveučilišta u Zagrebu u svojoj studiji potvrđuju da je izlaganje takvim suprotnim stavovima za djecu vrlo opasno: »Ambivalentnost takve dinamike — obilježene sučeljavanjem nove, visokoindividualizirane moralnosti (prema kojoj se seksualne odluke legitimiraju slobodom individualnog izbora) s onom tradicionalnom (koja seksualnost čvrsto vezuje uz religijske norme) — potencijalan je problem za donošenje seksualnih odluka. Razne, često izrazito suprotstavljene, poruke mogu izazvati zbunjenost te rezultirati nedovoljno promišljenim izborima i nekonzistentnim ponašanjem, osobito među onima koji tek oblikuju vlastiti seksualni identitet i stvaraju prve seksualne navike.« (Landripet i sur.: Promjene u seksualnosti mladih? Rezultati istraživanja novoupisanih studenata Sveučilišta u Zagrebu, str. 997). Čemu onda služi uvođenje ovoga 4. modula u škole: izazivanju zbunjenosti te poticanju nepromišljenih izbora i nekonzistentnoga ponašanja, i to kod djece koja tek oblikuju vlastiti seksualni identitet i stvaraju prve seksualne navike? Spolnomu odgoju koji se uvodi u škole nije cilj informiranje, već mijenjanje društva u spolno-liberalnome smjeru.

Naposljetku, ali ne i najmanje važno, ne treba zaboraviti činjenicu da su sve seksološke ankete anonimne i da je njihove rezultate nemoguće podvrgnuti prvoj provjeri.

Zaključak

U ovome radu analizirana su tri seksološka istraživanja mladih provedena u razdoblju od 1989. do 2008. godine. Na njima se temelji tvrdnja koju često ponavljaju razne javne osobe, kako je prosječna dob u kojoj mladi prvi put stupaju

17 Ivanka Rade, Sandra Županić: Ispovijesti srednjoškolaca: Tajne seksualnog života tinejdžera, *Nacional*, br. 705, <http://www.nacional.hr/clanak/58496/tajne-seksualnog-zivota-tinejdžera> (prezeto 15. siječnja 2013.)

u spolni odnos 17 godina. Ta je tvrdnja najvažniji argument na temelju kojega podupiratelji programa spolnoga odgoja pokušavaju već godinama takav program uvesti u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Analiza je pokazala da su sva tri istraživanja vrlo dvojbene kakvoće i da je upitno mogu li se uopće smatrati znanstvenima i istinitima, a veliko je pitanje jesu li uopće provedena. U svjetlu raskrinkavanja Diederika Stapela¹⁸, svjetski poznatoga socijalnoga psihologa za kojeg su nedavno, nakon duge istrage, tri neovisne istražne komisije ustanovile da je izmislio podatke u 55 radova i deset doktorskih disertacija studenata kojima je bio mentor, objavljenih u vodećim svjetskim znanstvenim časopisima, to pitanje i te kako ima težinu. Koliko još ima takvih Stapela u ovome znanstvenom području čija je istraživanja teško ili nemoguće provjeriti, teško je reći.

Međutim, čak i ako se spomenuta istraživanja uzmu u obzir kao potpuno vjerodostojna, analiza je pokazala da je dob od 17 godina, koja se navodi u njihovim zaključcima kao prosječna dob u kojoj mladi stupaju u prvi spolni odnos u Republici Hrvatskoj netočna, tj. da je ona viša od te dobi, što izrijeком potvrđuju i sami autori prve studije (v. 1.4.).

Posebno je problematična činjenica da ta istraživanja nisu neovisna i da ih u najvećoj mjeri financira farmaceutska industrija.

18 Tanja Rudež: »Izmislio sam sve podatke za deset doktorskih disertacija i 55 radova. Sada o tim prevarama pišem knjigu«, *Jutarnji list*, 5. svibnja 2013. <http://www.jutarnji.hr/diederik-stapel—izmislio-sam-sve-podatke-za-deset-doktorskih-disertacija-i-55-radova—sada-o-tim-prevarama-pisem-knjigu-/1100925/> (preuzeto 5. svibnja 2013.).